

Marja-Leena Tiaisen toisen Kuopio-aiheisen romaanin tapahtumat sijoittuvat vuosiin 1968-69. Päähenkilö Hilikka Keinänen on 42-vuotias, jäänyt muutamaa vuotta aiemmin leskeksi ja työskentelee nyt ompelijana. Kirjassa nousee jälleen keskeiseksi kysymykseksi sosiaalinen nousu. Hilkan on vaikea sulattaa sitä, että hänen pojastaan tulee vain kampaajan kanssa naimisiin aikova automyyjä. Tytär puolestaan ilmoittaa keskeyttävänsä lukion ja menevänsä töihin Ruotsiin Maraboun tehtaalle.

Kuopiolaisia esikuvia

Suoraa saumaa ja siksakkia romaanissa ei esiinny varsinaisia tunnistettavia henkilöesikuvia. Sen sijaan löytyy parikin viittauksenomaista mainintaa, joilla on yhteneväisyyttä todellisuuden kanssa. Hilkan työpaikka on nimeltään Muoti-Mekka. Se sijaitsee Maljalahdenkadulla Osuuspankin talossa (aivan Kuopion keskustassa kaupungintalon takana) ja sen omistavat Hilkan serkku ja hänen miehensä Terttu ja Esko Pasanen. 1960-luvulla kyseisellä paikalla sijaitsi Pesosen vaatetusliike, joka oli tuollainen kuopiolaisen mittapuun mukaan isohko liike, jossa myytiin naisten asuja arkeen ja juhlaan. Myös kangasosasto kaupassa oli. Eli aivan teoksen kuvauksen mukainen.

Kirjailija Marja-Leena Tiainenhan on itse ollut töissä Pesosen vaatetusliikkeessä ja samantapaisen työpaikkaympäristön hän sitten on luonut kirjaansa. Pienenä sivuyksityiskohtana mainittakoon, että romaanin eräs henkilö on Hilikka Keinäsen työtoveri, alusvaateosaston myyjätär Tyyne Pitkänen. Tämän kirjoittajalla on ollut samanniminen kuopiolainen isotäti, jonka tytär oli 1960-luvulla Pesosella ompelijana eli työskennellyt siellä samaan aikaan kirjailijan kanssa.

Päähenkilön poika Pauli Keinänen seurustelee pankkivirkailija Leila Penttilän kanssa, jonka isä omistaa Kuopiossa rakennusliikkeen, joka kirjan kuvaamana ajankohtana rakentaa talon mm. kaupungin keskustaan. Romaanissa korostetaan sitä, kuinka tällainen rakennusliikkeen omistajaisä kuului varakkuutensa takia kaupungin kermaan. Vielä 1960-luvulla Kuopiossa oli useita rakennusliikkeitä, joita todella omistivat sellaiset yksityiset henkilöt kuten Pasanen, Hiltunen, Soukkanen ja Rinttilä. Rakennusliikkeiden arvostusta kuvannee tarina, jonka tämän kirjoittaja kuuli vastikään. Erästä kerrostalohuoneistoa tänä keväänä myyvässä oli ostajaehdokkaalle erityisesti korostettu sitä, minkä rakennusliikkeen rakentama talo oli.

Kehittyvä kaupunki

Vuonna 1968 Kuopion asukasluku oli 56 243 siis yli kaksinkertainen määrä verrattuna 1920-30 lukujen vaihteeseen eli siihen pikkukaupunkiaikaan, mistä aiemmin käsitellyt Siippaisen ja Kähkösen romaanit kertovat. Toisaalta jos vertaa tilannetta tähän vuosituhannen vaihteen alkuun, kun kuopiolaisia on jo lähes 90 000, näyttäytyy Suoraa saumaa ja siksakkia kirjan ajankohta suorastaan idylliseltä.

Kuopio eli 1960-luvulla erittäin vahvaa rakentamisen aikaa. Silloin rakennettiin merkittäviä institutionaalisia rakennuksia kuten teatteri, kirjasto ja uimahalli. Myös monet oppilaitokset pääsivät uusiin ajanmukaisiin tiloihin.

Kokonaan uusi rakennus oli Niiralan pientalovaltaiseen kaupunginosaan rakennettu Minna Canthin yhteiskoulu (1962), jota romaanissa päähenkilö Hilkan tytär Annukka käy. Hilkan Pauli-poika puolestaan opiskelee merkonomiksi uudessa kauppaooppilaitoksessa, joka laajennuksineen toteutettiin vuosien 1955-63 kuluessa.

Tori, kaiken keskus

Savolaiset viäräleuat ovat joskus nimittäneet Kuopion toria maailman navaksi. Keskeinen asia tori on tässäkin romaanissa. Juonta nimittäin kuljettää koko kirjan ajan Hilikka Keinäsen autokoulun käyminen ja sen myötä ihastuminen ja rakastuminen autokoulunopettaja Lyytiseen.

Torilla on käyty kauppaa Kuopiossa jo kohta 150 vuotta. Torielämää ovat erityisesti vilkastuttaneet tammimarkkinat, jotka ovat olleet talven merkkitapaus ja jonne on tultu pitkienkin taivalten takaa. Tori on elävöittänyt myös ympäristöään ja niinpä Suoraa saumaa ja siksakkia romaanissa kauhistellen todetaan, että Hilikka joutuu heti ensimmäisellä ajotunnillaan ajamaan torin ympäri. Erityisesti päähenkilöä huolestuttaa torin koilliskulma eli niin kutsutun Keilatalon (valmistunut vuonna 1956) risteys, sillä 1960-luvun Kuopiossa liikennevalot olivat vielä tuntemattomat.

Toriin liittyy kiinteästi vossikat, joita Tiaisen romaanissa edustaa enää Vossikka-Ville eli pika-ajuri Ville Lappalainen ja hänen uskollinen palvelijansa Poju, nyt jo molemmat taivaallisia mukulakivikatuja ajelevina.

Miten asut, sellainen olet

Puutalo-Kuopio sai monien pettymyksensä väistyä uusien kivitalojen tieltä. Tätä probleemaa ei Suoraa saumaa ja siksakkia romaanissa suoranaisesti käsitellä toisin kuin Kulmakaupan naiset kirjassa. Sen sijaan sillä, missä asutaan näyttää olevan merkitystä. Kuten jo aiemmin on ollut puhetta, myös Kuopiossa eri asuinalueilla on ollut vahvat sosiaaliset leimansa. Tämä näkyy myös tässä kirjassa. Teoksessa esiintyy kolme asuinuetta: keskusta, Niirala ja Puijonlaakso.

Romaanin päähenkilö Hilikka asuu Niiralan kaupunginosassa. Se sijaitsee parin kilometrin päässä keskustasta ja on Kuopion vanhimpia esikaupunkialueita. Se rakennettiin pääosin heti sotien jälkeen. Toisin kuin vieressä olevalla Haapaniemen selkeästi työläisalueella, on Niiralalla ollut aina vauraamman asuinalueen leima. Asukkaat ovat olleet esim. virkamiehiä ja yrittäjiä, jotka ovat useimmiten itse myös omistaneet talonsa. Niiralan rakennuskanta on pääosin tuollaista nk. rintamamiestalotyyppeä, jossa on kolme kerrosta. Tämän kirjoittajan isovanhemmat asuivat romaanin ajankohtana juuri tuollaisessa talossa lähellä Hilikka Keinäsen mainittua asuinpaikkaa ja kirjoittajallekin seudut kävivät tutuiksi.

Hilikka Keinänenkin omistaa Niiralassa omakotitalon, minkä puolikkaassa hän kaksine lapsineen asuu. Toinen puoli talosta on vuokrattu ja Hilkan perheellä on käytössä kolme huonetta ja keittiö. Käytäntö oli tuona aikana hyvin yleinen. Myös edellä mainituilla kirjoittajan isovanhemmilla oli talossaan vuokralaisia aina 1970-luvun alkupuolelle saakka. Näin oli myös useimmissa naapuritaloissa. Useimmille se ei ollut taloudellinenkaan välttämättömyys, vaan kyse oli siitä että tuo 1920-30-luvun ikäpolvi ei ollut tottunut suuriin neliömääriin, vaan esim. 150 neliömetrin talosta sopi asua itse puolessa ja vuokrata toinen puoli tai ullakko-/kellarihuoneita esim. maalta lähtöisin oleville opiskelijoille.

Hilkan maalta kapupunkiin muuttanut anoppi asuu Puistokadulla pienessä kerrostalokaksiossa. Kyseinen katu sijaitsee keskustan itäosassa kaksi katuväliä torilta. Se kuuluu nk. kuudenteen keskustan kaupunginosaan eli siihen, josta keskustan laajeneminen alkoi ja esimerkiksi 1900-luvun alkupuolella vielä vuokrat olivat siellä

keskikaupungin halvimmat. Syy tähän on historiallinen. Seutu oli ikään kuin väärällä puolen kaupunkia, sillä varsinainen kaupallinen ja institutionaalinen toiminta on aina sijoittunut keskustan eteläiselle ja itäiselle puolelle eli torin ja sataman ja Väinölänniemen väliselle alueelle.

Puistokadun seudun historiallisesta arvottamisesta kertoo seuraava mielipide, jonka tämän kirjoittaja kuuli vielä 1980-luvun alkuvuosina. Eräs tuttava muutti Kirkkokadulta (eli eteläiseltä puolelta keskustaa) Puistokadulle. Toinen tuttava, keski-ikäinen yrittäjänainen, paheksui tapausta: Kauheaa. Hän muuttaa proletariaatin kaupunginosaan . Kirkkokatuhan on kaupungin vanhin asuttu katu ja Puistokatu puolestaan on toiminut eräänlaisena kaupungin kasvun rajakohtana.

Suoraa saumaa ja siksakkia romaanissa kuvataan myös Puijonlaakso nimistä esikaupunkialuetta, joka saa kirjassa erityistä merkitystä siitä, että siellä asuvat ihmiset kuvataan tavallista varakkaampina. Tällaisia ovat mm. Terttu ja Esko Pasanen, päähenkilön muotiliikkeen omistava serkku miehineen. Heidän mainitaan asuvan aivan Puijon tornin juurelle rakennetussa kerrostalossa. Myös päähenkilön pojan morsian asuu Puijonlaaksossa hyvin voivan rakennusliikkeen omistavan isän ja lehtoriäidin kaksiossa.

Puijonlaakson alue syntyi 1960-luvulla noin kolmen kilometrin päähän keskustasta. Sitä alettiin vihreytensä takia kutsua pian Kuopion Tapiolaksi edellisellä vuosikymmenellä rakennetun espoolaisen esikuvansa mukaan. Vauraan profiiliin se sain melko pian mm. siitä syystä, että sinne muutti paljon mm. 1959 rakennetun nykyaikaisen keskussairaalan lääkärikuntaa.

Kalakukkoo, piimee ja muuta suuhun pantavoo

Ravintolat saavat aivan erityisen sijan tässä Tiaisen romaanissa. Niillä on samanlaista merkitystä kuin asumisella. Mäkihyppääjäpojat käyvät eri ravintolassa kuin keski-ikäiset Muoti-Mekan naistyöntekijät. Edelliset käyvät pitkään kaupungin ainoana nk. yökerhona toimineessa Puijonsarvessa, joka vielä 1980-luvun puolessa välissä silloin kuin tämän kirjoittaja saattoi vierailta siellä ensimmäisen kerran sulki ovensa kahdelta yöllä. Myöskin nuorukaiset viettävät iloista iltaa kadun toisella puolella Kaupunginhotellissa, jota kutsuttiin aikanaan Renkaaksi. Kolmas tanssiravintola, joka mainitaan, on Kauppakadulla sijainnut Jousimies. Siellä juhlii pikkujouluun Hilikka Keinänen työtovereineen.

Leila, päähenkilön pojan morsian, ehdottaa poikaystävälleen Paulille, että he menisivät kahville Pikku-Pietariin. Kyseinen kahvila-ravintola toimi torin varrella 1960-1970 luvuilla. Se on saanut nimensä Aapelin romaanista Pikku-Pietarin piha ja romaanin esikuvana toiminut 1960-luvulla purettu puutalokortteli sijaitisi samaisella paikalla.

Ulla, Paulin uusi tyttöystävä, puolestaan on ostanut leivokset Trubelta. Kyseinen leipomo on tarjonnut herkkuja kuopiolaisiin kahvipöytiin jo usean vuosikymmenen ajan. Entä mitäpä olisi Kuopio ilman kalakukkoa, tuota hampurilaisen huomattavasti vanhempaa esiasetta, jossa on leipä ja särvin samassa? Kuopiossa on aina ollut lukuisia yrittäjiä, jotka kukkoja ovat rustailleet, mutta kruunaamaton kuningatar lienee nyt jo edesmennyt Hanna Partanen, jonka luomus mainitaan Suoraa saumaa ja siksakkia romaanissa.

Lempeä ja leposijoja

Jo Olavi Siippainen mainitsee Kuopioon 1920-40 luvuille sijoittuvissa teoksissaan Väinölänniemen puistoalueen erityisen merkityksen rakastavien kohtaamispaikkana. Tiaisen romaanissa ei käydä lainkaan kyseisellä alueella. Sen sijaan kaksi muuta puistoa mainitaan.

Ensimmäinen on Minna Canthin puisto, jossa nimensä mukaisesti on Eemil Halosen v. 1937 veistämä patsas Suomen ehkä kuuluisimmasta naisesta, joka vaikutti merkittävämmän aikuisikänsä Kuopiossa. Tiedä, mitä Minna Canth olisi ajatellut siitä, että kollega sadan vuoden päästä panee romaanissaan naisen tapaamaan tulevan miehensä juuri Minna Canthin puistoon. Minna Canth oli naisasianainen jopa niin vahvasti, että hänen tyttärentyttärensäkin antoi vielä 1970-luvulla tämän kirjoittajalle (joka tuolloin oli kymmenvuotias) elämänohjeen: Muista, älä koskaan mene naimisiin. Miehet ovat petoja.

Valkeisen lammen puisto on oikeastaan Valkeisen lampea ympäröivä viheralue, joka jää kaupungin keskusta-alueen ja Niiralan esikaupunkialueen väliin. Siellä kävelevät romanttisesti Pauli Keinänen ja hänen tyttöystävänsä Leila ja tällaisella kävelyretkellä Pauli kosii Leilaa. Toki kyseisessä puistossa tehdään muutakin kuin vietetään lemmeikkaita hetkiä, sillä Hilikka Keinänen Annukka-tyttäreineen pesee siellä mattoja.

Jouluaattona Hilikka ja hänen sisarensa Rauni käyvät Kuopion kahdella hautausmaalla. Aivan keskikaupungilla, sadan metrin päässä torista, sijaitsee Hatsalan vanha hautausmaa, jonne on haudattu talvi- ja jatkosodan sankarivainajat, kentälle jääneet sekä Kuopion pommituksissa kuolleet kaikkiaan 630 uhria. Siellä Hilikka ja Rauni käyvät Pentti-veljen haudalla.

Hilikan neljä vuotta aiemmin auto-onnettomuudessa kuollut aviomies Paavo puolestaan on haudattu Flodbergin hautausmaalle eli kuopiolaisittain ilmaistuna Luuperin mäille. Noin kilometrin päässä keskustasta koilliseen Linnanpellon esikaupunkialueen kupeessa sijaitseva Flodbergin hautausmaa on perustettu vuonna 1867 Kuopion maaseurakunnan tarpeisiin vastakohtaksi nk. Isolle hautausmaalle, joka on kaupunkiseurakunnan hautausmaa.

Muita elämän kannalta tärkeitä paikkoja ja asioita

Päähenkilön poika Pauli on mäkihyppääjä ja siten eräänlainen julkkis paikkakunnalla. Suoraa saamaa ja siksakkia romaanissa on muun muassa kuvaus Puijon kisoista, jotka ovat olleet tärkeä urheilutapahtuma. Uusi suurmäki valmistui Puijolle vuonna 1949 ja oli tuolloin Pohjoismaiden suurin ja siitä voitiin hypätä peräti 90 metrin leiskauksia.

Autokoulunopettaja Ossi Lyytinen, rakennusurakoitsija Rauno Penttilä ja Muoti-Mekan johtaja Esko Pasanen laulavat Puijon laulussa. Kyseisen mieskuoron juuret johtavat vuonna 1942 rintamaolosuhteissa perustettuun Puijon lauluveikkoihin, jonka jäsenet olivat Kuopion seudulta kotoisin olleita saman rintamalahkon miehiä.

Hilikka Keinänen poikkeaa ostamassa suksivoidetta Elorannan maan kuulussa myymälässä, jossa oli laajat kalastusväline-, ase-, urheilu-, ja kumiosastot. Kyseinen Tuomiokirkkoa vastapäätä sijainnut nyt jo toimintansa lopettanut myymälä perustettiin vuonna 1916. Jo 1920-luvulla Elorannasta tuli maan suurin lapikkaiden vähittäis- ja tukkumyyjä. Lapikashan oli tuolloin ainoa tunnettu vedenpitävä jalkine.

Sosiaalista kuvausta

Niin kuin jo tämän kirjan johdannossa mainitsin, keskeistä romaanissa on vahva pyrkimys sosiaaliseen nousuun. Ihmiset jaotellaan selkeisiin luokkiin. Työläisiä edustavat päähenkilö Hilikka ja hänen perheensä, Hilkan sisar miehineen sekä Hilkan työtoverit. Toinen ryhmä ovat nk. varakkaat ihmiset, joita kirjassa edustavat rakennusurakoitsija Penttilä ja toimitusjohtaja Pasanen tai pikemmin hänen vaimonsa.

Työläisyyden tunnusomaisena piirteenä näyttäytyy puoluekanta. Romaanissa mainitaan presidentin

valitsijamiesvaalit ja niissä Hilikka Keinänen äänestää sosialidemokraatteja. Hilkan lankomies Alpo Vornanen, joka on postiautonkuljettaja, on myös SKDL:n jäsen. Mielenkiintoista on, että muiden aatteellisuudesta ei suoranaisesti kerrota. Kuopiolle on ollut ominaista aina 1960-70 luvun vaihteeseen saakka vahva oikeisto/vasemmisto vastakohta-asetelma, sillä esimerkiksi vielä vaalikaudella 1965-1968 valtuustossa oli vain yksi maalaisliiton edustaja.

Ainoat uskonnollisuuteen viittaavat seikat ovat maininnat häistä ja hautajaisista. Kun Hilikka Keinänen äiti kuolee, pohtii Hilikka ketä pappia pyydetäisiin siunaamaan äiti: Vahinko, että Heljas on jo eläkkeellä. Äiti tykkäs sen saarnoista. Maaseurakunnan kirkkoherraksi vuonna 1937 tullut Lennart Heljas oli hyvin tunnettu hengenmies ja myös poliitikko, sillä hän toimi kansanedustajana ja ministerinäkin.

Hilkan kummityttären suurelliset häät vietetään Kuopion komeassa lähes 200 vuotta vanhassa tuomiokirkossa. Hilkan pohdinta kummityttären häihin oli tulossa hienoja helsinkiläisiä kuin ihan tavallista rahvasta kuvastaa myös ajatusta stereotyyppisistä pääkaupunkiseudun ihmisistä jotenkin paremmiksi kuin savolaiset maalaisemmat ihmiset, jotka sitten vielä näyttävät parempina kuin Savon maaseudulla asuvat ihmiset.